

VIERA ŽEMBEROVÁ

SYNTETIK DETAILU**(k nedožitému 80. jubileu Albína Bagina)**

Literárny vedec Albín Bagin (19. 12. 1939 Žilina – 15. 1. 1982 Bratislava) odchádzal spomedzi nás v role vysokoškolského pedagóga ako ten, kto po sebe zanechal svojich žiakov v plnom význame spojenia. Baginov záber o umenie mal šírku v ponuke literárnej vedy a v jeho zanietennom záujme o svetovú literatúru, no zanechal výraznú stopu v „praxi“ i teórii kultivovanej a sofistikovanej literárnej kritike a týmto „výkonom“ si získaval obdiv medzi adeptami pôvodnej, prekladovej tvorby a tými, ktorí na jeho podnet zverejňovali následky svojich poznávacích a hodnotiacich dotykov s umeleckým slovom.

Spoločenská skutočnosť, v súlade s ktorou literárny vedec prijíma, odlišuje a zosúladzuje do nových súvislostí „všetko“, čo súvisí s umeleckým textom ako celkom, ktorý sa postupne vytváral ako výraz posunov a spoločenských premien, si žiada od literárneho vedca rovnakú celosť v jeho poznaní, zorientovanosti v početných súvislostiach aj pri výklade raz jednotlivosti, inokedy ňou podnecovaných súborov pri objasnení, pomenovaní a vyslovení vývinovej či len javovej hodnoty napríklad autora, textu, generácie, metódy, pretože práve táto jednotlivosť sa dostane do vzťahu so súborom mimoliterárnych skutočností (dejiny, politikum a iné).

Literárna veda naznačenú situáciu rieši, popri iných možnostiach, predovšetkým poznaním o otvorenosti a uzavretosti vzťahov medzi literárnou históriou, literárnou kritikou a teóriou literatúry. Tak ako literárna veda „znútra“ signalizuje vývinovú a príčinnú prepojenosť svojich komponentov, tak aj literárny vedec Albín Bagin dôsledne dbal o to, aby jeho literárnovedná dielňa zostávala otvorená a dorozumievajúca sa so všetkými zložkami vedy o umeleckej literatúre a o umení ako syntéze tvorivého zhodnocovania bytia a poznania, zručnosti a tvorby v čase a priestore konkrétneho kultúrneho spoločenstva.

Svoje chápanie poznávacej otvorenosti konkrétneho literárneho vedca v role kritika, teoretika alebo historika voči diferencujúcemu sa literárnemu procesu a jeho vývinovým premenám v štruktúre druhov, hodnôt, estetiky určil Albín Bagin za svoj (vedomý) interpretačný pohyb medzi autorom a dielom na jednej strane a vymedzovaním kontextových prejavov medzi problémami literatúry ako celku v jej časových súradniciach¹. Celostnosť, zovretosť, príčinnosť a pointa obrátená svojimi zisteniami znova do celku azda výstižne zachytáva Baginovu literárnovednú metódu „vstupu“ a „výstupu“ do jednotlivostí i celku literatúry. Tak sa stane až potom, keď ďalší smer Baginovho výskumu má záchytné oko v reťazci vedenia a poznania o tvorivosti autorského subjektu a tvorivosti na podloží určeného umeleckého javu v literárnom procese.

Ján Števček² (vypovedal o literárnovednej metóde Albína Bagina i tak, že ho označil „za múzický typ teoretika“³, ale i tak, že „Baginova literárna metóda ako literárneho vedca je v tom, že chce nuansovať doteraz poznané, doplniť ho, dotvoriť, no z aspektu tohto doplnenia a dotvorenia podať literárny text v novom osvetlení“⁴. Ján Števček ďalej spresňuje, popri iných vlastnostiach a danostiach literárneho vedca Bagina, predovšetkým to, že za „doplnenie“ jeho výskumného záberu chápe tú situáciu nad umeleckým textom, keď takmer súčasne zblížuje a zosúladzuje svoj výskum v role kritika i historika ako „plné historické a estetické vedomie hodnoty diela“⁵. Na inom mieste svojho doslovu naznačuje aj ďalšie vyznačenie pre Albína Bagina, keď ho označil za „ideálny typ vysokoškolského učiteľa“⁶.

O toto vymedzenie priestoru medzi vedou a jej aplikáciou do praxe, kam štúdium, poznanie, vedenie a využitie literatúry a literárnej vedy skutočne patrí, sa oplatí zachytiť už aj preto, lebo popri tých znakoch Baginovej metódy, ako o nej uvažuje Ján Števček, azda by sa nemalo obísť ani to, čo už by mohlo patriť do jeho „erbového znaku“ a filozofie konkrétnej literárnovednej dielne a tým je pre A. Bagina „všetko“, čo súvisí s dejinami, procesom, textom, autorom. Baginove postupy sa vždy viažu na jeden ním zvolený a objektívne možný bod výskumu, ktorým otvára „svoju“ časovú sondu do toho, čo ho v texte, autorovi, generácii, estetike textu, časových a priestorových súvislostiach literatúry, literárnej vedy a kultúry zaujíma. Stane sa tak preto, lebo sa buď „osvetľuje“ (Albín Bagin), alebo sa načrtáva „hl'adisko“ (Ján Števček), ale rozhodne sa dá

1 Albín Bagin: *Literárne etudy*. 1. vydanie. Bratislava: Smena 1979, s. 7.

2 Albín Bagin: *Vitalita slovesnej tvorby*. Doslov J. Števček: Baginova literárna metóda. 1. vyd. Bratislava: Tatran 1982, s. 299–303.

3 Tamtiež, s. 29.

4 Tamtiež, s. 300.

5 Tamtiež, s. 300.

6 Tamtiež, s. 302.

uvažovať o „*hodnote*“ identifikovanej analytickým pohybom po štruktúre textu aj o procese ako o výraze (autora, generácie) a kvalite národnej literatúry.

Literárny vedec Albín Bagin sa pohybuje v čase (dejiny) slovenskej literatúry ako v panoramatickom priestore, ktorý bol zostrojený tak, aby nielen bolo vidieť jej celok, ale aby nezanikli jej jednotlivosti. Keď sa spomína (Ján Števec) Baginova pokora uložená už v prirodzenom naturele jeho literárnovedného postoja k procesu (národná literatúra) i jeho vývinovým podstatnostiam (druh, žáner, estetika, poetika, metóda), potom by sa práve v súzvučnosti s ňou malo pripomenúť aj jeho „očakávanie“, teda tá jeho pracovná „vlastnosť“, ktorú by bolo vhodné označiť za *Baginovo vedomie o jestvovaní latentnej nedopovedanosti*, azda až nerozprávkového tajomstva všetkého, čo v čase (dejiny) uplyva so životom autora, ale aj s pokračujúcim životom jeho textu, keď ho autor prenechá kultúrnej praxi a literárnej histórii.

Tento šťastný a žičlivý paradox súbežného spolupôsobenia, ide o „pracovné“ nastavenie vedomia a typu literárneho vedca, otvorenosti (poznané, známe, pomenované, systemizované, zhodnotené) a uzavretosti (nepoznané, nenájdené, nepomenované) literárnovedného poznania, lebo aj ono je relatívne a otvorené voči času, charakterizuje možno ďalšiu črtu Baginovej literárnovednej metódy, ktorá ho *od múzického presúva k systemizujúcemu poznaniu o časti i celku konkrétnej autorskej dielne alebo iného, vyššieho vývinového prejavu v umeleckej literatúre*.

Spôsob dominantného nazeracieho bodu (autor, text, druh, žáner, estetika, poetika – generácia, umelecká metóda, filozofia umenia), ktorý Bagin precizuje už v expozícii svojej sondy do zvoleného problému, paradoxne neoddeľuje do kontrastnej vzdialenosti - myslí sa výlučne na čas sledovaného umeleckého javu a estetického „prejavu“, - jeho práce o súčasnej literatúre a literatúre z literárnohistorického priestoru. Napokon Albín Bagin o tomto (možnom, zovšeobecnenom) probléme vedel, keď uvažoval o „*necitlivom*“ poznávaní umenia „*jednotlivých epoch*“, o priamočiarosti pri ich zhodnocovaní, čo vždy „*vyústí do krízy vedy o literatúre alebo do krízy kultúrny konkrétneho národného spoločenstva*“⁷.

Baginov vzťah k literárnej histórii za zachytáva spravidla o osobnosti „slovenského“ 19. storočia, čo si žiada, aby si sám predovšetkým ujasnil *vzťah medzi tradíciou a modernosťou*: „*Voľbou tradície si nachádzame miesto v dejinom procese, získavame istotu pri orientovaní sa v zápasoch dnešných čias*“⁸. Isto aj preto mu konvenuje názor J. Slawińskiego o *tradícii literatúry*, ktorú

⁷ Albín Bagin: *Literárne etudy*, op. cit., s. 10.

⁸ Tamtiež, s. 13.

odporúča chápať široko, čím sa možno ubrániť nielen jej utilitárnemu chápaniu, ale predovšetkým jednostrannému výkladu⁹.

Súvislosti v literárnej vede, zvlášť vo vzťahu k autorovi, jeho dielu alebo pri riešení pohybu v myslení o teoretických otázkach umenia (aj literatúry) tvoria skutočné epicentrum Baginovho otvárania raz minulého javu v prítomnom čase (literárnohistorické „čítanie“ autorských dielní 19. storočia), inokedy pomenovania aktuálneho javu v literárnom živote (kritické reflexie o literatúre 20. storočia). Možno zaväzi pri poznávaní Baginovho vzťahu k času a javu v umení i to, že jeho postoj k času (minulosť, prítomnosť) a k literárnovednej analytickej, interpretačnej, medziliterárnej či inej operácii s textom sa odvíja od poznania syntetického, iba ním zvoleného výskumného problému.

Ani tu a pri takomto postoji k javu a času, už sa to napokon naznačilo, nevytvára A. Bagin zdanie konečnosti svojho poznania, sústredeného autorského, literárno-dejepisného materiálu, možných postojov či iných prístupov, ale trvá na rešpektovaní toho podložia súvislostí, aké sústredil práve na túto pracovnú príležitosť, a to aj za takú „cenu“, že navodzuje predstavu o tom, že „učí“ svojho čitateľa. A Albín Bagin ho skutočne učí, čo znamená, že mu v poznávacom torze predkladá súhrny problémov (*napríklad o literárnej norme, vývinovom rade literárneho umenia, typoch literárnej kritiky a jej funkciách, o teórii druhu a žánru či o jej funkciách, ale aj o spoločenskom a dejinnom kontexte pre literárnu generáciu* atď.). A to všetko iba preto, aby mohli spoločne efektívne podstúpiť cestu „soudy“ do ním sledovaného javu.

Albín Bagin v role poučeného sprievodcu po ním pomenovanom konkrétnom probléme výskumu (generácia, žáner, estetika), ale súčasne aj určujúceho metódu, akou sa vyčerpávajúco dá poznávať v kontexte či detaile (sústredná dostupná teoretická a historická literatúra v odkazoch na výskum iných bádateľov), nepripúšťa vo svojej práci s textom alebo vývinovým obdobím jestvovanie tmavého miesta (*žánrové inšpirácie v poézii J. Bottu, poznávacie a umelecké ambície v memoárovej próze Jána Francisciho, Gustáva Zechentera-Laskomerského, paradox v tvorbe Jonáša Záborského*).

Medzi profesionálne predpoklady patrí podľa Albína. Bagina, teda zvlášť do *etiky literárneho vedca*, jeho vyčerpávajúce poznanie problému, o ktorom sa rozhodol „hovoriť“. Azda práve na tomto mieste treba zvýrazniť i to, že to, čo pomocne označujeme termínom „hovoriť“, by mohlo pre Bagina znamenať i požiadavku „tu a teraz“ tvoriť svoj pracovný *system termínov, hodnôt, vzťahov* a formulovať takú literárnovednú pointu o zvolenej téme, ktorá nadstavuje svoje zistenie práve svojou precíznosťou pomenovania skúmaného javu či celku nad to poznanie, od ktorého sa jeho literárnovedná práca začínala.

⁹ Tamtiež, s. 13–14.

Albín Bagin pracoval tak, aby dôsledne vychádzal z dobového „*komplexného pohľadu na problém*“ a ponúkol svojím výskumom a výkladom doplnený „*komplexný pohľad na problém*“¹⁰. Literárnej vede, čo Albín Bagin nielen vedel, ale aj dôsledne rešpektoval, nikdy neposlúžili veľké gestá. Aj keď sa tak stalo, bola to len chvíľa, čo tienila nezastupiteľnej „čiernej práci“ s dobovým a autorským materiálom, pretože práca a poznanie po čiastkach, v súvislostiach, vo vzájomnej podmienenosti i nečakaných zvratoch a paradoxoch vlastne nikdy nekončí, len jej aktéri sa možno vymieňajú. Napokon, v nej spočívajú tajomstvá literárnej vedy a umenovedy tak pre seriózneho heuristu, ako aj pre literárneho historika a teoretika či kritika.

V týchto súvislostiach poznania a poznávania bol Albín Bagin nielen števčekovský „*múzický typ teoretika*“, ale aj všestranne pripravený syntetik detailu v literárnej vede a v schopnosti inšpiratívne, no aj s relativizujúcim odstupom (tajomstvo nepoznaného, popredie a pozadie pohľadu na problém, časové a univerzálne a iné) vstupovať do autorskej dielne.

---

¹⁰ Albín Bagin: *Vitalita slovesnej tvorby*, op. cit., s. 15.

